

Ədəbi publisistikamızın ve poliqrafiya elmimizin görkəmli simalarından biri kimi Şəddat Cəfərov yorulmadan xalqımızın tarixi keçmişində şərəflə sehifələr yaratmış, başqa sözlə, həyatları xalqımızın tarixi təleyinə işiq kimi düşmüş insanları yeni nəslə tanıtmaqdan yorulmur. Bunu özünün ən üstün missiyası bilir. Şəddat müəllim yaradıcılığının ən qaynar çağlarından üzü bəri ədəbi publisistika, yaxud ədəbi tərcümə sahəsində zəngin irs yaradıb. O, yaxşı tanıldığı, ünsiyyətdə olduğu İkinci Cahan savaşının qəhrəmanını yaddan çıxmaga qoyur. Onlar haqqında oçerkələr, hekayələr yazır. Və eyni zamanda Azərbaycanlı qəhrəmanların haqqında rus dilində yazılmış əsərləri də çox böyük hevəslə, yaradıcılıq eşqi ilə dilimizə tərcümə edir. Həmin tərcümə əsərlərdən biri də publisist Aleksandr Kritçenkonun "Mühəharibənin alovlu qasırgası içindən" adlanır. Bu əsər İkinci Cahan savaşının çox ığid Azərbaycanlı əsgərin – Mirzəcan Məmmədovun həyat yolundan bəhs edir. Əsər birbaşa mühəharibənin odlu, alovlu çağlarını təsvir etməklə oxucunu insan iradəsinin sınaga əkildiyi günlərə aparır: "1941-ci il, mühəharibənin beşinci günü ordumuz faşistlərin güclü təzyiqi nəticəsində geri çəkilməyə məcbur oldu. Ön cəbhədəki sahələrdən birində sanitər taqımının komandiri hərbi feldşer Mirzəcan Məmmədovun xidmət etdiyi hissə müdafiə xətti tutmuşdu. Sübə yenice açıldı. Gecə yağan yağış sinəsi mərmilərdən, tank tırtıllarının ağırlığından dəlik-dəlik olmuş torpağı islatmışdı. Budur, qarşidakı səngərə bir-birinin ardına bir neçə mərmi düşür. Düşmən qisa müddətli top atışından sonra əvvəlcə tankları, onların arxasına da qaçaraq atəş açan avtomatçıları irəli buraxdı. Yox... Əclaflar... keçməyəcəksiz, deyədey qaraqashlı əsgər tank əleyhinə topa tərəf sıçradı.

Atəş... qabaqda gələn tankın tırtılları altında partlayış gur işiq saçdı. Maşın yaranmış heyvan kimi bağırı və yerində fırlanıb böyüdü üstə çevrildi. İkinci atəşdən sonra isə tank tüstüldəti. Sağ və sol cinahdan düz nişanla o biri toplarımızdanda atəş açıldı. Bir neçə tank alışdı, qalanları isə geri döndüllər.

Bizim səngər boyu gurultulu "Ura!" səsləri eşidildi və döyüşçülər əks-hücum keçdi. Təkcə elə bu kiçik təsvir mühəharibə haqqında dəyərli romanların canlı səhnələri kimi yaddaşa yazılır. Biz bu səhnədə Mirzəcan Məmmədovun yərini görmək istəyirik. Axı mühəharibə təbbi işçilərinin fədakarlığı da qələbənin təminatında az rol oynamır. Qəhrəman həkimlərin, təbbi işçilərinin sayesində ığid əsgərlərimiz həlak olursa, onların casədləri döyüş meydانında buraxılmır. Kənara çıxırlar, hörmətlə dəfn edilir. Əlbəttə, döyüşün ən qızgın çağlarında əsgərin taleyi ölümlə baş-başadır.

Şəddat Cəfərov tərcümə işini hərfən aparmır, dilin imkanlarından istifadə ilə mətnə yaradıcı yanaşır. Bəzi məqamlarda əlbəttə, yeri göldikcə özünün müəllilik nəfəsini də mətnəndə əsirgemir. Ona görə də onun tərcüməciliğin fealiyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Biz bu əsər haqqında danışmaqla oxucularımızın diqqətini həm Şəddat müəllimin tərcüməciliğin fealiyyətinə yönəldirik, həm də Azərbaycanlı qəhrəmanların indiki dövr üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən obrazlarını da Qarabağ uğrunda savaşa girdərək düşməni məğlub etmiş indiki gənclərimizə də tanıtmaq istəyirik. Beləliklə, Şəddat müəllimin doğma Azərbaycanca məhəbbətini, sevgisini təkcə sözdə yox, həm də onun əməli işində, ədəbi fealiyyətində də görürük. Mirzəcan Məmmədovun qəhrəmanlığı Şəddat müəllimin yazıya səmimi yanaşmasını mətn üzərində yorulmadan işləməsini təmin edir. Onun Mirzəcanın döyüş məqamlarındaki qorxmazlığını göstərən hissələrə necə həssas yanaşmasını ədəbi parçanın özündən də görə bilirik: "Mirzəcan sanitər çantasını ciyinə aşırıb əsgərin qıraqındakı sipərdən sıçrayıb

cəld yaralı əsgərə tərəf sürünməyə başladı. Onun başı üzərində uçan düşmən gülələri vizildən arılar tək şütyürdü. Bu gülələr artıq bir neçə əsgəri yerə sərmişdi. -Siz mənə görə narahat olmayıñ, - deyə yaralı qurumuş dodaqlarını tərpətdi. - Mən ayağımdan yaralanmışam. Məndən də ağır yaralılar var. Lakin Məmmədov artıq cəld hərəkətlə onun şalvarının balığını cirmişdi, yara çox ciddi idi: gülələ onun dizini parçalamışdı. -Siz yaman cəsursunuz, - deyə yaralı yeniden dindi. Sanitar taqımının komandiri onun ayağını sariyib, gözlərinə baxaraq gülümşədi. -Heç nə olmaz gülələ məndən qorxur...

Başı kaskalı tibb işçisinin gülüşü əsgərin ürəyini isitdi, sanki ağrısını azaltdı. O səhər Məmmədov öz köməkçiləri ilə birgə bir çox yaralıları atəş altında çıxarıb tibbi hissəyə gətirmişdi. Döyüşçülər faşistlərin hücumunun qarşısını aldıqdan sonra əsgərlərdən biri komandirə müraciət etdi. -Olarmı atəş xəttini qumbaralarla şumlayaqla?". Maraqlıdır, qumbaralarla şumlamaq ifadəsi xüsusi diqqəti çəkir. Döyüş vaxtı cəbhəde vuruşan nəvəm Araldan vəziyyət haqqında soruşdum: "Aral orada vəziyyət necədir? -Narahat olma baba, elə şumlamaşı ki, nə əksən bitəcək". Əlbəttə, onun nə demək istədiyi mənə aydın oldu. Ancaq eyni zamanda əsgər döyüş bölgəsi haqqında elə ifadələrlə cavab verdi ki, kimsə kəşfiyyat məqsədi ilə heç nə anlaya bilməzdi. Bununla demək istəyirəm ki, Şəddat müəllim mühəharibə psixologiyasını, mühəharibə vaxtı əsgərlərin işlətdiyi ifadələri yaxşı bilir. Tərcümə zamanı həmin canlı ifadələri yazıya gətirməklə oxucunun marağını təmin edir.

QASIRĞALAR İÇİNDƏ

Əsas odur ki, əsgərin döyüş əzmi təmin edilsin, ona qorxmazlıq hissi aşılansın. Biz bu əsərdə Əsgərlərin qorxmazlığı cəsarətini özümüz şahidi olduğunu hadisə kimi görə bilirik. Çünkü təsəvvürlər vaxtı müəllif elə canlı ifadələrdən istifadə edir ki, həmin səhnələr oxucunun gözələri öndə canlana bilir. Yaralılara münasibət, gülələrin ölüm yağışı altında Mirzəcanın qorxmazlığı, bütün bunlar müəllifin və tərcüməcinin canlı təsvirləri ilə bizdə qürur hissi yaradır. Azərbaycan oğlunun keçmiş Sovetlər İttifaqını özüne Vətən bilərk necə savaşıdığını bizə əyani göstərir. Mirzəcanın yaralı əsgərə münasibəti onun əsl insani keyfiyyətinin göstəricisidir. Təkcə elə bu epizod – yəni Mirzəcanın yaranmış bir Rus əsgərinə yanaşması azərbaycanlı əsgərin mənəvi keyfiyyətləri haqqında tam aydın təsəvvür yaradır. Qarabağ savaşında rus əsgərlərinin mövqeyi bizdə təəssüf doğurur. Ona görə ki, azərbaycanlılar Sovet dövründə Rusiya torpaqlarında vuruşarkən öz sədaqətlərini sübut ediblər. Elə təkcə Mirzəcanın yaralı əsgərə münasibəti buna ən yaxşı sübutdur: "Razılıq alan döyüşü qumba-ra bağlamasını götürüb sıpəri aşdı və ortaçıda "yiyəsiz" sahəyə süründü. Komandır durbinə yaxınlaşıb, yüngül duşan arasından qoçağı tapdı. O gördü ki, əsgər kaskası ilə nəm torpağı yararaq çox bacarıqla hər hündürlüyü arxasında, hər yarıqda gizlənərək irəliləyir. Yaxşı bəs bu nədir? Əsgərin başı qeyri-təbii halda qalxıb torpağa düşdü, sol əli azaçıq yan tərəfə endi. -Yaralanıb! – durbindən gözünü çəkməyən komandır dedi. -Yaralanıb? – təkrar edən Mirzəcan Məmmədov səngər boyu qaçı. -Hara, Məmmədov? – deyə komandır qışkırdı. Məmmədov qaça-qaça: -Əsgəri xilas etməyə - dedi: Məmmədov bacarıqla hərəkət edərək əsgərə tərəf sürünməyə başladı. Həyəcandan yanan üzü tərəflər ilə örtülmüşdü. Yolu itirməmək üçün o arabı başını qaldırıb baxırdı. Əsgər özünü tez çatdırıb bilsəydi.

Axır ki, sürünbə əsgərə yaxınlaşdı. Dağdıcı gülələ əsgərin ciyinini parçalamaşdı. Məmmədov onu sürüyb oyuğa saldı və sarğı ilə məşğul olmağa başladı. Döyüşü gözlərini açdı. -Ağrıdır? – deyə Məmmədov gülümşəyərək soruşdu. -Dözuünlüdür. Sizinçün qorxuram. Çox risk edirsiz. Düşmən güclü atəş açır...

Məmmədov bintin ucunu düyünləyib düşmən səngərinə tərəf nəzər saldı. Bir dən onun qaşları çatıldı, düz onlara tərəf üç faşist sürüñürdü. Mirzəcan cəld əsgərin silahını götürüb atəş açdı. Onun sərrast atəş düşməni yerə serdi. Ele bu zaman düşmən tərəf atəsdən silkələnib torpağı göye qaldırdı. -Bu nədir? – deyə yaralı piçildədi. -Bizimkilərdir, atəş nöqtəsini partlatdır – deyə Məmmədov sevincək cavab verdi.

O biri iki faşist isə tez geri dönüb öz səngərlərinə süründülər". Bu epizodda Mirzəcan Məmmədov təkcə özü deyil, bütövlükde Azərbaycan əsgərinin obrazıdır. Azərbaycanının kim olmağı haqqında onun portreti ən qabarıq çizgilərlə məlumat verir. Bu halda ona əsil andına sədaqətli əsgər kimi baxırıq. Çünkü, onun simasında biz mənsub olduğu xalqın mərdliyini, insanpervərliyini, ləyəqətini görürük. Məmmədov kimi əsgərlər zaman keçidkəcən müxtəlif münasibətlərə yada düşür, xatırlanır. Bir rus müəllifinin onun haqqında yazması təsdidüfi olmadığı kimi Şəddat Cəfərovun da həmin mətni tərcümə etməsi də müəyyən mənəvi psixoloji zərurətin nəticəsidir. Şəddat Cəfərov öz qəhrəmanın timsalında azərbaycanlı obrazına digər xalqların övladlarının münasibətinə də xüsusi diqqət yetirir. İnsanlar ölüm qaba-

nın gurultuları altında Sovet istehkamçıları tələsik çayı keçmək üçün keçidlər düzəltməyə başladılar. Artıq ilk yaralılar da vardi. Mirzəcan Məmmədov bu güclü atəş fikir vermədən yaralılara yardım göstərirdi. Az sonra salınmış keçidə o biri sahile keçən hissələrimiz çox ağır döyüşə başladılar. Lakin düşmənin müqavimət göstərməsi üçün hələ də kifayət qədər gücü vardı. İkinci günün sonuna yaxın faşistler güclü əks hücumu keçib alayıımızı mühəsirəyə almaq təhlükəsi yaratdır. Əsgərlərimizdən biri qorxuya düşüb bir qurup döyüşçüləri də özüylə geriyə çekirdi. Bu zaman Məmmədov bir yaralının yarasını sariyib o birinə tərəf süründü. Başını qaldırıb bu səhnəni görənə o gözlərinə inanmadı. Axı o, komsomolçu idi, belə rüsvayçılıqla razılaşa bilərdimi? Sanitar çantasını ciyinə ataraq Məmmədov qəiyətlik ayağa qalxıb əllərini havada yelle-dərək bərkətən əsgərləri çağırıdı: "- Ardımcı irəli! Döyüşçülər sanki yuxudan ayıldır. Və komsomolçunun ardına yenidən döyüşə atılıb faşistləri geri oturtular. İki döyüş ərzində Məmmədov köməkçiləri ilə birlikdə 15 dən çox yaralını xilas etmişdi". Döyüş vaxtı psixoloji gərginlik əsgərlərin durumunu sınaga çəkir. Mühəharibə iştirakçıları yaxşı bilirələr ki, cəbhədə sakitlik olanda, əsgərlər tufan olacaq deyirlər. Belə psixoloji məqamların hekayəyə gətirilməsi əsərin maraqla oxunmasını da təmin edir.

Biz istədik ki, bu əsərin canlılığını qorumaq üçün ayrı-ayrı epizodları oxuculara nisbətən bütün təqdim edək. Ona tərcüməcinin fəaliyyəti, əsərə yaradıcı yanaşması daha çox hiss olunur. Bir sözlə, alovlu qasırğalar içərisində keçmiş azərbaycanlı əsgəri bu günün gənci dəha yaxşı qavraya bilər, onun xüsusiyyətlərini əzx edə bilər. Özü də onun kimi mühəharibə alovlarının içərisinə girməkdən çəkinməz. Mirzəcan Məmmədovun Faşistlərə qarşı nifrəti insanın-insana nifrəti deyildi, öz vətənini qoruyan əsgərin düşmənə nifrəti idi. Azərbaycanlı əsgərlərin Ukraynada, Belorusyada axıtdıqları qanlar ölçüyə gəlməzdir. Həm öz qanlarını, həm də düşmən qanlarını. Biz Mirzəcan Məmmədovun taleyi ni əsər boyu izlədikcə həm də bu gün qəhrəman Azərbaycan əsgərinin qalib gəlməsində tarixi ənənələrin əhəmiyyətini dərk edirik. Hələ ki, Mirzəcan Məmmədov döyüşün ən qızğın mərhələlərini yaşayır: "1941-ci ilin iyul və avqust aylarında güclü müqaviləyə baxma-yaraq ordumuz düşmənin tank zərbələri altında Belarusyanın içərilərinə tərəf geri çəkilməyə məcbur oldu. O günlərin ağırlı səhnələri: səmada uçan, üzərində xəç nişanlı təyyarələr torpaqlarımızı bombardıman edib, pulemyot atəşinə tuturdı. Faşist quzğunları rəhm bilmədən dinc əhaliyə hücum edirdi. Hirsden bizim insanların yumruqları düyünlənir, kin ürəkləri odlayırdı. "Lap süngü ilə faşistlərin üstüne atılardım" deyə Məmmədov dəfələrlə düşündürdü. Lakin, onların qarşısında daha çətin vəzifələr durrudu: hissələri birləşdirib elə döyüş təşkil etmək lazımdı ki, nəinki intiqam almaq, hətta düşməni geri oturtmaq mümkün olsun. Lakin müqavimətimizə baxmayaraq faşistlərin güclü sıxışdırımları tank hücumları nəticəsində bizimkiləri geri çəkilməyə məcbur etsə də, ordumuz yenə də düşməni xeyli itkiyə məruz qoyub, onun planlarını alt-üst edirdi". Şəddat Cəfərovun bu dəyərli əsəri dilimizə çevirməsi, həm də ugurla çevirməsi təkcə ədəbi borc deyil, həm də vətəndaşlıq borcudur. Azərbaycan əsgərlərinin İkinci Cahan savaşındaki yərini dərk etmək baxımından ən yaxşı qaynaqdır, mənbədir.

Bu gün Qarabağ uğrunda diplomatiya savaşı davam edir. İndi hər kəs Şəddat Cəfərov kimi müəlliflərin hansı missiya ni daşıdığını öz də təsəvvür edə bilər.

(Davamı var)

Ceyhun Zallı